

VAJUDÓ EURÓPA

Uralkodó szólam: Európa súlyos beteg. Ezt a sokszor henyén, belső meggyőződés nélkül is elröpített mondatot annyiszor halljuk, hogy érzéki káprázatok tolonganak nyomában: orrunkban kórházi szagot érzünk, fülünkben a sebészek szerszámainak csörömpölését halljuk. Azonban felvetődik a kérdés: valóban beteg-e Európa vagy *csak* beteg-e és párhuzamosan nem erkölcstelen is? Kétségtelen, nagy számmal vannak súlyos tünetek, melyek a társadalom, az állami közösségek aggasztó állapotára mutatnak: lázak, sorvadások, emésztési zavarok, félrebeszélések, örültségi rohamok. A háború nagy vérveszteséggel járt, rengeteg anyagi érték pusztult el. Az anyák nem tudnak 15 éves gyermekeket szülni, a gyárak nem képesek annyi munkagépet mozgósítani, mint amennyi embergépet a kormányok a hadüzenetek pillanatában. Ha váratlan csoda pótolná is az emberekben és javakban bekövetkezett hiányt, hol van már a régi felvevő képesség, mikor a fogyasztó területeken is végigrohant egy igényromboló, különleges bolsevizmus: a győzők bosszújának találmánya? Új vámsorompók középkori tételekkel megakadályozzák a cserének azt a viszonylagos szabadságát, mely a háború előtt lélegzelt. Politikai és gazdasági egységeket romboltak szét és újakat alkottak, melyek még bizonytalanul vergődnek. A pénz vásárló ereje leszakadt, a munkanélküliség aggasztóan emelkedett. Az arany kivándorolt. A szegény és gazdag között mindenütt tátongóbbá és szélesebbé vált a szakadék.

A betegséget bizonyítja, hogy az európai ember a szellemi életnyilvánulások díszes arenájában is ellenmondásokkal viaskodik. Az analízis nem tud meghalni és a szintézis nem tud megszületni; a réginek kísértetei, az újnak árnyai nyugtalanítanak. Mindenütt zavar és határozatlanság. Az egyetlen

deszkaszál a szent következetlenség. A nagy háborúk természetes folyamánya szokott lenni a reakció, – konzervativizmus, szilárd ellenmondástól kísérve, de ezt ma vagy nem tudják egész lélekkel akarni vagy nem tudják egész indulattal támadni. Csak azok a korok erősek, melyek céljaikat fanatikusan képviselik. A mai reakció egyszerre mind a két oldalával jött, fehér és vörös szélsőségeiben tetszeleg, de folytonosan alkudozik és kölcsönöket kér ellentétének hagyományaitól; a kiegyensúlyozás legnagyobb veszedelme: az óvatosak és higgadtak már nem a múlté és még nem a jelené. Talán sohasem volt korszak, mely annyira a léha prolongálásból élt volna és annyira alkalmatlan volt a jövővel való foglalkozásra, mint a mienk. Azt mondják, a népképviselői rendszer elvirágzott, a liberálizmus meghalt, a nacionalizmus a háborúban kifujta magát, a szociálizmus elhullatta méregfogát, a régi gazdasági elvek csődöt mondtak. Mi maradt meg hát, vagy mi lépett helyükre? A diktatura? Hiszen ennek veleje a rövidlejárát és átmeneti természet; különben sem rendszer, hanem csak eszköz. Ha pedig nem, akkor miért nem szervezik meg nyíltan és általánosan, miért hevítik életre izgatószerrel mindazt, aminek a halotti céduláját már kiállították? Minden valamire való erőfeszítés arra törekszik, hogy a látszat-parlamentarizmust megmentse és újabb tápot adjon a XIX. század többi maradványainak. A kapitálista rendszer minden követ megmozgat, sőt nem mindenütt riad vissza a kommunizmus adalékaitól sem, mint azt az elkobzások, jóvátételek cégerei bizonyítják. A Népszövetség, korunk egyetlen újat-keresése és összefoglalásra való törekvése, nem tud egyebet csinálni, mint a régi titkos diplomáciának némi nyilvánosságot kölcsönözni és a nyugtalan világot arra kényszeríteni, hogy minden megmaradt hevét és akaratát szófürdőiben és jegyzőkönyv-kvarclámpáival egyik napról a másikra elaltassa. Ami vitalitás van, az még régibb századok kísértete: a vallási újjászületés nyomán érlelődött felekezeti és osztályingerültség. A beteg világrész olyan, mint a mámoros ember, akinek a szesz bátorságot, önérzetet kölcsönöz, de fáj minden tagja, különösen a feje és gyomra; a megszokott képzetekkel dolgozik, de zavarosan kapcsolja őket. A beteg világrész olyan, mint a mámoros ember, akit főbeütöttek és gyengülve is a megtorlás, bosszuállás éles és veszedelmes káprázataival viaskodik. Mert két oldalú a betegség és kétféle az ember: a legyőzött és diadalmas kórsága. Messziről nézve azonban minden egynek látszik. Ez a messziség ma az Unio, melynek hatalmában vagyunk egészen. Röviden szólva: Európa igazi drámája abban áll, hogy tulajdonképpen már csak mint történelmi, földrajzi, irodalmi fogalom létezik. Csak nomen és Amerika függvénye. A Kelet félszigete is az újvilág gyámgyereke. Új népvándorlás zajlott le rajta észrevétlenül. Kölcsönök alakjában rohant végig. Kamatok címén és szellemiségünk kivitelével fizetjük neki a szégyenletes hadisarcot, Európa szomorú megalázkodását.

A betegségből azonban ki lehet lábalni. Amilyen pontosan megállapítható az ok, épen oly biztosan megállapítható a kezelés módszere és a szükséges orvosságok összetétele. A legkiválóbb táltosok már megmondották a tenni-valókat. A lelkek leszerelése, a háború és békekötés bűneinek általános, igazságos jóvátétele, az új gazdasági rendszer felépítése az amerikai és európai engedékenységek kölcsönössége alapján, a lefegyverezés, a béke garantálása, az egyenjogú emberiség nemes szolidaritásának helyreállítása adhatja csak vissza Európa egészségét, függetlenségét és méltóságát. Miért nem ragadja tehát meg a beteg a kész lehetőségeket? Miért szed kuruzslószeret? Miért koty-

vasztják javasasszonyok a Locarnokat, a meg-nem-támadási és barátsági szerződéseket, melyek helyi könnyebbségeket és pillanatnyi tisztulásokat okozhatnak, a betegekbe bizalmat, a kínálókbá jóleső érzéseket öntenek ugyan, de a bajok gyökereibe nem folynak le és nem gyógyítanak alaposan? Miért *nem*? Miért a makacs *nem*? Mert Európa nemcsak beteg, hanem erkölcstelen is. Élete a legborzasztóbb hazugságokra épült fel és ezek a hazugságok a kóros állapotnak részben okozói, részben következményei, de mindenképp életünk vész zsarnokai. Vakmerőség volna azt állítani, hogy a politikai hazugság erkölcstelenségét a mi korunk képezte ki egyedül tökéletesen és csak az a bizonyos „tisza erkölcs” lehet az állami és társadalmi élet alapja. De épen úgy vakmerőség volna azt állítani, hogy a fejlődésre képes, összeomlásra még éretlen társadalmakban a kitűzött és szükséges céljaival annyira ellentétben álló erkölcstelenség olyan makacsul és annyira kendőzve érvényesült volna, mint a mi korunkban. A mi erkölcstelenségünk borzalma abban áll, hogy komoly és belső ellenmondások szövevénye, önmaga céljának vak öngyilkossága, konstruktív célzatu hazugság és tartós elhatározás párázata. *Tragikumum elsősorban az, hogy a háborút tulajdonképpen a béke, a civilizáció eszközeivel vívta meg és viszont a békét az újabb háborúnak jegyezte el.* Súlyos és romboló *contradictio in adiecto*: háború a béke, béke a háború anyagával. Hová lettek a háború szép elvei, melyek gyújtottak, megcsúfolva pedig bomlasztottak? A militarizmus megtörése, a tisza művelődés védelme, kártérítés, a győző és legyőzött nélkül való örök béke, az önrendelkezés elve címén – talán wilsoni pontok is voltak ezek? – folyt a háború, mint büszkén hirdették, a „háború a háború ellen”, az „utolsó háború”. Az igazság prófétai hangjaiból, ime, hazugság lett és mert az így bekövetkezett erkölcsi bonyodalomból nem találnak kivezető utat, megint azzal rémítenek, hogy csak új háború oldhatja meg az emberiség válságát. A híres békemű máris úgy fest, mint új küzdelmekkel vemhes ifjú asszony, aki az államok egyre szaporodó új csoportosulásaiban, szövetségekben, fegyvercsempészetekben, propagandákban készíti el a csecsemő fehérneműjét. Az a háború, mely alapeszméit megtagadta és a békés élet kiuzsorázásával tudta az egyik oldalra hajlítani a győzelmet, az a béke, mely minden főtételébe egy gránátot dugott el és nem kötődött meg, hanem háborús parancsszóval diktáltatott, belső, eredendő hazugságot hozott és vetéséből nem születhetett meg más, mint az önmagát feltétlenül gyilkoló ellenmondás. A hazugságok hihetetlen monumentuma nyomja korunk emberiségét. Ki tudná kockaköveit, cirádáit, képzőművészeti elemeit mind felsorolni?!

Európa nemcsak beteg, hanem erkölcstelen is. A tisza és elfogulatlan lelkek óriás erőfeszítésére volna szükség, hogy az átok elpusztításával elkezdhessek a beteg rendszeres gyógyítását. Főlséges és isteni hivatás! De ha nincs jövője és lehetősége, akkor nem hárítható el a háborús instrumentáció újabb szerepe. A megpróbált emberiség kétes kalandjának ezt a borzalmas kényszerét nem volna szabad kivánni, keresni, elősegíteni, dicsőíteni. A világháború bebizonyította, hogy a fegyveres elintézés már az emberfelettség határához ért el, – diabolikus, nem embernek való. Arra kell eszméltetni mindenkit, hogy itt az ideje más emberfelettséget tenni a helyére: a béke legtúlzottabb erőfeszítéseit, mert erre az áldásos ajándéokra mintha az ember talán mégis csak alkalmas volna. Ha kik próbát tennének vele! A feltétel azonban olyan gyakorlati és áldozatos erkölcs, mely a szív mélyéből is tud meríteni és a józan igazságot nem veti kockára.